

ДИЛЕМИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: ПРАВДА, СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЧИ ПРИМИРЕННЯ

КЛИМ Оксана Юріївна - аспірантка 2 курсу заочної форми навчання кафедри цивільного права та процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти

**<https://orcid.org/0009-0007-6165-7267>
DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.39>**

У статті окреслено мету перехідного правосуддя, якою є освоєння минулого рівною мірою з проголошенням правди, встановленням справедливості та досягненням примирення. Виділено базові очікування в постконфліктних суспільствах від застосування механізмів перехідного правосуддя. Описано такі категорії перехідного правосуддя, як «правда», «справедливість», «примирення» і приклади їх прояву на практиці. З'ясовано, що дилеми між правдою, справедливістю та примиренням проявляються в постконфліктних країнах у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією під час перехідного періоду та пов'язані з освоєнням минулого в суспільстві. Запропоновано авторське розуміння дилем перехідного правосуддя, які є еквівалентними і взаємопов'язаними, а їх існування - природним та неминучим в перехідному періоді. Встановлено, що при застосуванні механізмів перехідного правосуддя усунути конфлікти між правдою, справедливістю та примиренням неможливо, оскільки саме вони в результаті сприяють проживанню конфліктуючими сторонами спільної історії порушень прав людини.

Ключові слова. перехідне правосуддя, правда, справедливість, примирення, визнання, дилеми, політична стабільність, суспільство, мирне співіснування, демократія, права людини, конфлікт, проживання, осмислення, минуле, історичні події.

Постановка проблеми

Застосування окремих механізмів та принципів перехідного правосуддя почалося в Україні ще з 2014 року, а з часом в

державі обов'язково сформується засади державної політики перехідного періоду. Незважаючи на це, протягом усього цього часу в Україні відсутнє одностайне бачення концепції перехідного правосуддя. В результаті – відсутність розуміння філософської природи цієї моделі та основних дилем, що неодмінно виникають під час її застосування на практиці. Правда, справедливість та примирення, з одного боку, не можуть існувати окремо в контексті бажаного результату від перехідного правосуддя, проте з іншого боку, в період відновлення політичної стабільності в країні виникають питання щодо пріоритету однієї складової над іншою задля збереження миру в суспільстві. Збройні конфлікти завершуються і з часом перед нашою державою виникне потреба відновити стабільність у суспільстві, враховуючи всі негативні наслідки. Після з'ясування правди про численні воєнні злочини, кількість жертв серед цивільного населення, матеріальні збитки, чи можливо досягти справедливості, якщо всіх винних не вдасться покарати? Чи зможе держава реабілітувати всіх постраждалих та відновити їх порушені права повністю? Можливо примирення є основною метою перехідного правосуддя і заради його досягнення варто відмовитись від правди та справедливості? Такі питання важливо дослідити саме зараз для того, щоб в подальшому мати базові знання щодо особливостей застосування механізмів перехідного правосуддя та його можливих негативних наслідків. Отже феномен перехідного правосуддя

потребує ретельного дослідження з точки зору філософії через осмислення його дилем та їхнього співвідношення.

Аналіз досліджуваної проблеми

Зважаючи на те, що окреслення ключових дилем перехідного правосуддя є важливим для розуміння його природи, у відчизняній доктрині лише невелика кількість авторів детально досліджували це питання. Окреслили існування дилем перехідного правосуддя як неминучих явищ в постконфліктний період такі автори: Т. Адорно, А. Чарнота, С. О. Кіщенко, В. Плохотніченко, А. Є. Коломієць, П. Рікер, Н. Сатохіна та інші зарубіжні і вітчизняні вчені. Проте взаємозв'язок між правдою, справедливістю та примиренням, виникаючі конфлікти між ними на практиці та питання пріоритету одного явища над іншими потребують подальшого з'ясування.

Мета статті

Метою статті є комплексне дослідження філософських дилем концепції перехідного правосуддя, що дозволить краще сформулювати стратегію застосування її механізмів в Україні після закінчення збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу

В Доповіді Генерального секретаря ООН «Верховенство права і правосуддя перехідного періоду в конфліктних та постконфліктних суспільствах» S/2004/616 від 23 серпня 2004 року термін «перехідне правосуддя» розкрито як комплекс механізмів і процесів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати тяжкі наслідки масштабних порушень законності в минулому з метою забезпечити підзвітність, справедливість та примирення [1, с.6]. Дане визначення дає підстави зрозуміти, що концепція перехідного правосуддя втілена в життя завдяки такому явищу як перехідне суспільство, тобто те, яке пройшло або досі проходить через масові порушення прав людини у зв'язку зі збройним конфліктом. Винятковий характер несправедливості впливає на людську пам'ять та забуття і призводить до того, що суспільство потрапляє в стадію «між-часовості», під час якої відбува-

тиметься співвідношення досвіду з очікуваннями. На цій стадії, яка може тривати певну кількість часу, відбувається освоєння власного минулого. Як зазначив Т. Адорно у своїй праці «Що означає «опрацювання минулого», подолати жах можна знаходячи в собі силу досягнути неосяжне [2, с.22]. Погоджуючись з цим, можна сказати, що «осягнення» минулого не передбачає холодного забуття історії, а, навпаки, складну роботу з визнання минулого та свого місця в ньому, дає можливість пов'язати себе з цим минулим.

Досвід несправедливості є потужним рушієм для освоєння минулого та використання права з метою її подолання. Австралійський філософ А. Чарнота в праці «Про яскравий випадок невизначеності, або Правосуддя перехідного періоду і верховенство права» акцентував на тому, що: «Право, як система норм та інститутів, є механізмом систематичного пам'ятання і забування. Згадаємо лише строки давності, *nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege*, принципи природної справедливості і верховенство права. Важливим є той факт, що право наділене владою, і пам'ятання, так само як і забування, санкціонується владою права... Своєрідний характер права, його владність відіграє важливу роль в усіх можливих стратегіях поведінки з минулим» [3, с.187]. Тобто суспільства в перехідний період зустрічаються з такими проблемами як каральна справедливість, необхідність реабілітації жертв та розбудова нових нормативних цінностей, враховуючи при цьому обмеженість права. Механізми перехідного правосуддя можуть подолати дану обмеженість шляхом поєднання освоєння минулого з проголошенням правди, досягненням примирення та встановленням справедливості.

Перехідне правосуддя, як феномен, має свої ключові дилеми: правда чи справедливість; справедливість чи примирення; правда чи примирення. Це пов'язано з тим, що категорії «правда», «справедливість» і «мир» в сукупності утворюють базове очікування від правосуддя перехідного періоду.

Проголошення правди публічно та офіційно – головна потреба суспільства в перехідний період, адже це робить можливим застосування всіх інших механізмів пере-

хідного правосуддя. Сама ж правда по своїй природі є не лише знанням окремих фактів з минулого, але й розумінням причин та наслідків всього, що відбувалось. Як влучно зазначив Т. Адорно: «Минуле буде опрацьовано лише тоді, коли вдасться подолати самі причини подій минулого. Лише тому, що ці причини продовжують діяти, чари минулого дотепер не розсіяні» [2, с.22]. З юридичної точки зору, право на правду походить від міжнародного гуманітарного права, а саме права сімей знати про долю їх родичів та обов'язку конфлікуючих сторін вести пошук зниклих безвісти осіб (Додатковий протокол I до Женевської конвенції 1949 р.) [4, с.32]. Безперечно, що забезпечення права на встановлення правди має бути повним та ефективним, адже це гарантує не повторення таких порушень у майбутньому. Право на встановлення правди також є похідним від права особи не бути підданою тортурам і жорсткому поводженню, як зазначив Комітет з прав людини ООН [5, с.3]. Щодо обов'язку конфлікуючих держав, то він полягає в тому, щоб зберегти свідчення про порушення прав людини і гуманітарного права в архіви та поширювати цю інформацію в суспільстві. Важливим в контексті перехідного правосуддя є не лише отримання інформації про події та обставини, а саме визнання державою на офіційному рівні та підтвердження відомих фактів порушення, оскільки це допоможе публічно відновити гідність жертв.

Конфлікт між правдою та справедливістю виникає, коли кримінальне переслідування винних загрожує неупередженій фіксації історії. Під час досудового розслідування та судового процесу деяка важлива інформація може бути втрачена, наприклад, докази, отримані з порушенням встановленої законом процедури, які не можуть в подальшому бути використані в суді. Проте дана обставина не робить ці докази такими, що не відображають реальної дійсності. Частково вирішити цю суперечність можуть спеціально створені комісії зі встановлення правди, які, за словами С. О. Кіщенко, є структурами, створеними з метою встановлення історичних подій, пов'язаних з порушенням прав людини, які можуть включати в себе зло-

діяння військових/урядовців/повстанців [6, с.4]. З одного боку, цей інститут може стати ефективним, адже комісії правди створюють для того, щоб з'ясувати правду про події в минулому, порушення прав людини в минулому, виявлення причин, які їх викликали та формування рекомендацій задля їх не повторення. Крім того, комісії правди можуть допомогти подолати розбіжності у відтворенні історичних подій і завдяки цьому сприяти компенсації завданої шкоди людям, що постраждали під час збройного конфлікту.

З іншого боку, комісії шляхом публічного проголошення правди можуть негативно вплинути на досягнення справедливості. Наприклад, Південно-Африканська комісія правди та примирення, створена в 1996 році, запропонувала амністію тим злочинцям, які повністю визнали свою вину, тобто у людей та громад були привілеї в обмін на правдиве відтворення інформації про минулі події. Більше того, в той час, коли звичайні солдати, громадяни та поліцейські зізнавалися в скоєних злочинах, ті, хто віддавав накази, часто не називали себе [7, с.280]. Отже, задоволення потреби жертв в публічному просторі, де вони можуть розповісти власні історії жорстокості та несправедливості, отримати визнання, не завжди означає досягнення справедливості та покарання винних, що породить негативну реакцію з боку суспільства та підірве політичну стабільність. Також конфлікт виникає при застосуванні базових вимог процесуального права, оскільки жертви зі сторони обвинувачення будуть змушені приймати критику зі сторони захисту через змагальність судового процесу, а це у свою чергу може травмувати та викликати додаткову тривогу серед населення.

Як було встановлено вище, публічне проголошення правди є офіційним підтвердженням з боку держави обставин та подій минулого. Щодо справедливості, то, по-перше, справедливість, - це визнання людей рівними носіями гідності та правди. По-друге, справедливість у своїй основі втілює прагнення суспільства до доброго життя, є неупередженою та спрямована на зміцнення миру в державі. При цьому справедливість частково виконує своє завдання під час застосування норми закону до конкретної си-

туації. Наприклад, вирок суду є результатом застосування закону до окремої ситуації, припиняє конфлікт та демонструє справедливість у вигляді покарання або виправдання особи. Однак кінцевої мети справедливості - примирення, неможливо досягти лише за допомогою судових рішень. З одного боку, сторони конфлікту повинні до кінця пройти шлях взаємного визнання, а отже, вирок суду повинен бути визнаний не лише суддями, але й потерпілими, підсудними та суспільством в цілому. З іншого боку, відповідальність за злочини в минулому протягом перехідного періоду хоч і є одним з механізмів самої концепції транзитивного правосуддя, проте надмірний та публічний акцент на ній може сприйматись суспільством негативно, як зайва суворість покарання, що спричинить руйнування миру.

Таким чином виникає конфлікт між справедливістю та примиренням, в якому важливо з'ясувати, що є важливішим – користь для суспільства в цілому, чи справедливість для окремих людей. У політичному житті цю суперечність ще називають проблемою «брудних рук». Звичайно, звільнити від кримінальної відповідальності учасників апартеїду в Південній Африці є несправедливим рішенням по відношенню до жертв, проте завдяки цьому запобігти громадянській війні в країні є більш соціально корисною дією. Представники утилітарної моральної теорії запропонували таке вирішення проблеми «брудних рук» - будь-яке менше зло допускається, у тому випадку коли воно слугує максимі соціальної користі [8, с.294]. Таким чином, уявлення людей про справедливість та мораль обмежуються їх користю для суспільства та держави, і саме цей критерій дозволяє приймати рішення, в якому перевага надається «меншому злу».

Незважаючи на те, що суперечність між справедливістю та миром є ознакою проблеми «брудних рук», вони мають значну відмінність. По-перше, у перехідний період конфлікт між справедливістю та миром має визначальний характер, тоді як в звичайних умовах він є частиною політичного життя держави. По-друге, в демократичній державі дану неузгодженість можна зменшити, використовуючи звичайні правові інститути,

якими суспільство визначає пріоритет того або іншого прояву в конкретних ситуаціях, а в державі, що знаходиться на стадії перехідного періоду, правові інститути самі ще до кінця несформовані та потребують досягнення певного політичного компромісу. Враховуючи вищевикладене, дилема «справедливість чи примирення» є парадоксом по своїй природі, тому що невірешним залишається питання: «чи є мораль важливішою ніж користь для суспільства?».

На відміну від встановлення правди і досягнення справедливості, які обов'язково враховуються при застосуванні механізмів перехідного правосуддя, примирення залишається лише бажаним результатом. Однак виникає питання: чи має значення правда та справедливість, якщо в результаті не було досягнуто примирення? Примирення - це довгий та повільний процес, тому не варто очікувати, що жертви або їхні країни швидко відчують себе «примиреними», дізнавшись про скоєні в минулому злочини, навіть за умови офіційного та публічного підтвердження правди. Отож, чи має правда суттєве значення для примирення? Чи, навпаки, кращий спосіб примирити конфлікуючі сторони – це приховати правду або встановити її лише частково? Дослідивши значення слова «примирення», яке міститься у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, стає зрозумілим, що - це переставати ворогувати з кимось, відновити добрі стосунки, встановити згоду, усвідомити необхідність чого-небудь, заспокоюватися [9, с.1122]. Тобто правда про події минулого не приховується в результаті примирення, вона усвідомлюється, проживається та приймається суспільством. Завдяки примиренню правда залишається в пам'яті без почуття вини, страху, прагнення помсти. Прощення не є обов'язковим наслідком примирення, важливим є бажання мирного співіснування та подальшого врегулювання суперечностей. Визнання правди з обох сторін спонукає суспільство до примирення, даючи можливість жертвам публічно розповісти свої історії, вимагати покарання винних, а також відшкодування шкоди.

Південноафриканська Комісія правди і примирення у своїй підсумковій доповіді ви-

клала таку версію примирення: «Примирення охоплює форми відновлювального правосуддя, яке не прагне ані помсти, ані безкарності. Примирення не знищує пам'ять про минуле. Насправді воно мотивоване формою пам'яті, яка наголошує на необхідності пам'ятати без виснажливого болю...» [10, с.435] Таким чином, по-перше, саме примирення можна вважати кінцевою метою правосуддя перехідного періоду, оскільки свідчить про прийняття та проживання суспільством правди, того досвіду несправедливості. По-друге, примирення не обов'язково має бути абсолютним між усіма, адже це позбавляє людей базового права на моральну незгоду, воно лише дає можливість жити в мирі, вирішувати поточні проблеми та зберегти майбутнє. По-третє, правда не заперечується та не приховується у процесі примирення, а навпаки, її визнання, підтвердження на офіційному рівні та поширення демонструє готовність сторін піти на зустріч, досягти компромісу, взяти на себе відповідальність за розвиток культури прав людини.

Однак, правда, справедливість та примирення виявляють себе не лише як ключові дилеми перехідного правосуддя, але й мають спільну рису – визнання. По суті, без визнання минулого неможливо дізнатися правду, застосувати справедливість та досягти миру. Філософ Поль Рікер у своїй книзі «Шлях визнання. Три нариси» описав визнання як примирення і згоду людей, при цьому спочатку автор розуміє визнання через ідентифікацію предметів у судженні та пам'яті. Згодом переходить від ідентифікації чогось стороннього до самоідентифікації людини, що описує нас як суб'єктів власного досвіду, дій і слів. А в кінцевому результаті перехід від самовизнання до взаємного визнання, яке проходить шлях від взаємного невизнання до стану миру. Філософ стверджує, що набуття людиною самоідентичності неможливе без визнання її здібностей іншими, а отже виходить так, що взаємним визнанням закінчується шлях до самовизнання [11, с.21]. Наведене тлумачення визнання є логічним, оскільки виявлення і проголошення правди про події минулого є визнанням та ідентифікацією цих подій, а застосування справед-

ливості вимагає встановлення суб'єкта, дії та відповідальності. Примирення між людьми є також неможливим без взаємного визнання і засвоїти минуле без визнання не вийде.

Висновки

Оприлюднення правди, відновлення справедливості та досягнення примирення є найбажанішим результатом застосування механізмів перехідного правосуддя, проте перехід до стану миру супроводжується конфліктами між даними моральними очікуваннями людей. В політично стабільній державі за допомогою правових інститутів можна вирішити суперечності між правдою, справедливістю та примиренням, в перехідний же період такі інститути знаходяться на стадії формування. Публічне проголошення правди на офіційному рівні слугує підтвердженням з боку конфлікуючих країн подій минулого, допомагає виявити їх причини, наслідки і природу. Це відіграє важливу роль у реабілітації жертв конфліктів, допомагає встановити особи винних та притягти їх до відповідальності, а також закріпити в пам'яті історичні факти, що сприяє їх освоєнню суспільством. Справедливість в перехідному правосудді має не каральний, а відновлювальний характер, що означає, перш за все, встановлення мирного співіснування людей в державі. Завершує шлях проживання минулого суспільством саме примирення, без досягнення якого неможливо розпочати відновлення політичної стабільності в державі. Однак, на відміну від правди і справедливості, до яких можна застосувати юридичні вимоги, людей неможливо змусити примиритися, можна лише створити для цього сприятливі умови. Якщо усі жителі країни візьмуть на себе політичну відповідальність за розвиток культури демократії і прав людини, то це спонукає їх до мирного співжиття та вирішення конфліктів, зберігаючи при цьому пам'ять про минуле. В результаті проведеного аналізу можна дійти до висновку, що згадані вище дилеми усунути неможливо, проте можна зробити одне – зрозуміти, що вони є еквівалентними, завжди переосмислювати їхню суть та підтримувати єдність між ними.

Література

1. Доповідь Генерального секретаря ООН «Верховенство права і правосуддя перехідного періоду у конфліктних та постконфліктних суспільствах» S/2004/616 від 23.08.2004. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n04/395/31/pdf/n0439531.pdf?token=wAkPVSbP83nI0tGY78&fe=true>.

2. Theodor W. Adorno. What does «processing of the Past»/ *Філософія освіти*. Том 22. №1; пер.: В. Брижнік. 2018. С. 6-24. doi: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-6-24>. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29197/Adorno.pdf?sequence=1>

3. Чарнота А. Про яскравий випадок невизначеності, або Правосуддя перехідного періоду і верховенство права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. №2. С.185-193. doi: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-6-24>. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29197/Adorno.pdf?sequence=1>

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року (2005). Що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 року. *Законодавство України*: база даних/ Верхов. Рада України. Дата оновлення: 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

5. Архіви ООН. Механізми забезпечення верховенства права для постконфліктних держав. *Видавництво Організації Об'єднаних Націй*. Нью-Йорк і Женева. 2015. HR/PUB/14/4.C.70. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/HR_PUB_14_4_Archives_ru.pdf

6. Кіщенко С. Комісія зі встановлення правди: міжнародний досвід та реалії України. *Library of the Friedrich-Ebert-Stiftung*. Мир та безпека. 2020. С. 18. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17232.pdf>

7. Плохотніченко В. Демократичні перетворення Південно-Африканської Республіки (1994-2012). *Міжнародний науковий вісник*. 2019. Випуск 1-2. С. 279-286. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30184/1/ДЕМОКРАТИЧНІ%20ПЕРЕТВОРЕННЯ%20ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ.pdf>

8. Коломієць А. Специфіка морального конфлікту в політичній діяльності. Проблема «Брудних рук». *Гілея. Філософські науки*. 2015. Випуск 101. С. 293-297. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_101_78

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови./уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

10. Report of the Truth and Reconciliation Commission of South Africa. Response of the Commission to the Minority Position of Commissioner Wynand Malan. 1998. Volume5. P. 463. URL: <https://www.justice.gov.za/trc/report/finalreport/Volume5.pdf>

11. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія/ за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатовського. Київ: Румес, 2017. 592 с. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Tekst-monohrafiji-perehidne-pravosuddya.pdf>

References

1. Dopovid' General'nogo sekretarya OON (2004). Verhovenstvo prava i pravosuddya perexidnogo periodu u konfliktny'x ta postkonfliktny'x suspil'stvax [Rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies]. Retrieved from: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n04/395/31/pdf/n0439531.pdf?token=wAkPVSbP83nI0tGY78&fe=true> [in Ukrainian].

2. Adorno, T. Pereklad Vitaliya Bryzhnika (2018). Shcho oznachaye «opratsyuvannya mynuloho» [What does «processing the past» mean?]. *Filosofiya osvity*. Vol 22. No 1. P. 6-24. doi: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-6-24>. Retrieved from: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29197/Adorno.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

3. Charnota, A. (2013). Pro yaskravyy vypadok nevyznachenosti, abo Pravosuddya perekhidnogo periodu i verkhovenstvo prava [About a bright case of uncertainty, or Justice of the transitional period and the rule of law]. *Filosofiya prava i zahal'na teoriya prava*. No 2. P. 185-193. doi: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2013.2.183387>. Retrieved from: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/183387> [in Ukrainian].

4. Dodatkovy'j protokol do Zhenevs'ky'x konvencij vid 12 serpnja 1949 roku (2005). Shho stosuyet'sya zaxy'stu zhertv mizhnarodny'x zbrojny'x konfliktiv (Protokol I), vid 8 chervnja 1977 roku [Concerning the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I), dated June 8, 1977]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian].

5. Arxivy' Organizaciyi Ob'yednany'x Nacij (2015). Mexanizmy' zabezpechennja verxovenstva prava dlya postkonfliktny'x derzhav [Mechanisms for ensuring the rule of law for post-conflict states]. N'yu-Jork i Zheneva: Prava Lyudy'ny'. Retrieved from: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/HR_PUB_14_4_Archives_ru.pdf [in Russian].

6. Kishchenko, S. O (2020). Komisiya zi vstanovlennja pravdy: mizhnarodnyy dosvid ta realiyi Ukrayiny [The truth commission: international experience and realities of Ukraine]. Library of the Friedrich-Ebert-Stiftung. Myr ta bezpeka. Retrieved from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17232.pdf> [in Ukrainian].

7. Ploxotnichenko, V. (2019). Demokraty'chni peretvorennja Pivdenno-Afry'kans'koyi Respubliky' (1994-2012) [Democratic transformations of the South African Republic (1994-2012)]. Mizhnarodny'j naukovy'j visny'k. Vol. 1-2 (19-20). P.279-286. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30184/1/ДЕМОКРАТИЧНІ%20ПЕРЕТВОРЕННЯ%20ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКОЇ.pdf> [in Ukrainian].

8. Kolomiyec', A. Ye. (2015). Specy'fika moral'nogo konfliktu v polity'chnij diyal'nosti. Problema «brudny'x ruk» [Specificity of moral conflict in political activity. The problem of "dirty hands"]. Gileya. Filosofs'ki nauky'. Vol. 101. P.293-297. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_101_78 [in Ukrainian].

9. Busel, V. T. (2005). Vely'ky'j tлумachny'j slovny'k suchasnoyi ukrayins'koyi movy' [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Perun. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> [in Ukrainian].

10. Report of the Truth and Reconciliation Commission of South Africa (1998). Response of the Commission to the Minority Position of Commissioner Wynand Malan. Volume 5. Retrieved from: <https://www.justice.gov.za/trc/report/finalreport/Volume5.pdf> [in English].

11. Bushhenko, A. P., Gnatovs'ky'j, M. M. (2017). Bazove doslidzhennja iz zastosuvannja pravosuddja perexidnogo periodu v Ukrayini [Basic research on the application of transitional justice in Ukraine]. Kyiv: Rumes. Retrieved from: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Tekst-monohrafiji-perehidne-pravosuddja.pdf> [in Ukrainian].

Klym Oksana Yuriiivna

*graduate student of the 2nd year of
correspondence education Department of Civil Law
and Procedure Institute of Law, Psychology and
Innovative Education*

E-mail: klymoxana123@gmail.com

тел.: +380664446120

<https://orcid.org/0009-0007-6165-7267>

DILEMMA OF TRANSITIONAL JUSTICE: TRUTH, JUSTICE OR RECONCILIATION

The article outlines the goal of transitional justice, which is to master the past in equal measure with the proclamation of the truth, the establishment of justice, and the achievement of reconciliation. Basic expectations in post-conflict societies from the use of transitional justice mechanisms are highlighted. Such categories of transitional justice as «truth», «justice», «reconciliation» and examples of their manifestation in practice are described. It is found that dilemmas between truth, justice and reconciliation appear in post-conflict countries in connection with the unstable political situation during the transition period and are associated with the development of the past in society. The author's understanding of the dilemmas of transitional justice, which are equivalent and interconnected, and their existence is natural and inevitable in the transitional period, is offered. Established that when applying the mechanisms of transitional justice, it is impossible to eliminate conflicts between truth, justice and reconciliation, because they ultimately contribute to the conflicting parties living a common history of human rights violations.

Keywords. transitional justice, truth, justice, reconciliation, recognition, dilemmas, political stability, society, peaceful coexistence, democracy, human rights, conflict, accommodation, understanding, past, historical events.